

VU Research Portal

De retorica van de bescheidenheid. Over een 'rijm-oefening achter een zolderraam'.
van Strien, A.

published in

Een wandeling door het vak. Opstellen voor Marijke Spies.
1999

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Strien, A. (1999). De retorica van de bescheidenheid. Over een 'rijm-oefening achter een zolderraam'. In H. Duits, & A. van Strien (Eds.), *Een wandeling door het vak. Opstellen voor Marijke Spies.* (pp. 111-116). Stichting Neerlandistiek VU-Modus Publikationem Munster.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Uit: Henk Duits en Ton van Strien, *Een wandeling door het vak. Opstellen voor Marijke Spies*.
Amsterdam, Stichting Neerlandistiek VU / Münster, Nodus Publikationen, 1999 (p. 111-116)
ISBN 90-72365-59-3 (Stichting Neerlandistiek VU)
ISBN 3-89323-434-9 (Nodus Publikationen)

De retorica van de bescheidenheid. Over een `rijm-oefening' achter een zolderraam.

Ton van Strien

Lente-lied.

- Nu sich den Hemel open doet
Met schooner lucht en sachter dagen,
En 't aardrijck voor soo felle vlagen
Een minnend aensicht bied soo soet:
- 5 Nu 't licht, gehuyst ontrent den Stier
Zoo blye dagen brengt te voren,
Gereckt, gematigt naer behooren
Met winter-koude en somer-vier:
- 10 Nu 't aardrijck zynen schoot ontsluit;
Nu lauwe hette en koele droppen
Ontspringen doen de frisse knoppen,
En trecken geest ten wortel uyt:
- 15 Nu lieffelijck in veld en bosch
Sich opdoen met soo versche roken
Hier 't eerste groen nau half ontloken,
Daer suyver wit, gins aerdig blos:
- 20 Nu 't schouw gevogelt welgemoed
Den nieuwen tijd met vrolijck quelen,
Met mengelsang van duysend kelen
Onthaelt, besegent en begroet:
- Nu 't vee den muffen stal verlaet,
En springt langs d'opgedroogde landen;
Nu kalf en koe met grage tanden
In 't nieuwe gras te bruyloft gaet:
- 25 O die nu oock in ope locht
Van dienst en engen dwang ontslagen,
Langs tuyn, langs duyn en dorenhagen
Eens 't vrye veld betreden mogt.
- 30 Hoe soude ik by dees' Lente-Son
Mijn greetig ooge spelen leyden
Door blaauwen Hemel, groene weyden,
Door berg en dal, door beek en bron.

35 Soo bly soo breed een uytgesicht
 Sou my met heeter sang-lust treffen,
 Sou mijn gedachte bet verheffen
 En mijn gedachte mijn gedicht.

 40 Een geest genegen t'onderstaen
 Een werck dat eeuwen mag verduuren,
 Wil niet beknelt sijn tusschen muuren,
 Wil breed en ruyschoots weyen gaen,

 Wil met een onbelemmert oog
 Door Aerde, Zee en Hemel sweven:
 'T genot eens voorwerps soo verheven
 Verheft sijn' geesten hemelhoog,

 45 Treckt sijn' gedachten uyt het slijck,
 Doet sijn' gedichten kracht ontfangen;
 En maekt sijn' schoone maetgesangen
 De schoonheid hunner stof gelijck.

 Is 't wonder dat mijn rijm als mat
 50 By d'aerde kruypt, nadien mijn' oogen
 Ons huysdak nau passeren mogen,
 Mijn' voeten noyt den wal der Stad?

Uit: Jeremias de Decker, *Rijm-oeffeningen [...]*. Amsterdam, Abraham van Blancken, 1659 (deel III, p. 3-4)

In zijn dissertatie *De dichter Jeremias de Decker* uit 1934 rekent J. Karsemeijer dit gedicht tot de (schaarse) 'natuurpoëzie' van de Amsterdamse makelaar. Hij noemt het zelfs 'de zuiverste openbaring van (De Deckers) natuurgevoel', al heet het slot ('de wanhoopskreet van de dichter, de natuurvriend en de natuurbe-wonderaar, die door maatschappelijke dwang verplicht is, binnen de muren der stad zijn dagen te slijten') ook 'schertsend-ironisch' en 'stellig overdreven'.

Waarom beginnen studenten altijd te lachen als je deze karakteristiek voorleest? 'Stellig' is een woord dat mensen onder de zeventig niet meer gebruiken, maar van neerlandici mag je toch hopen dat dat niet de enige reden is. Belangrijker is dat de studenten meestal ook wel inzien dat Karsemeijer op een dood spoor zit: de vraag of een dichter meent wat hij zegt, leidt nu eenmaal gewoonlijk tot niets. En, nog belangrijker: de hele benadering van het gedicht als natuurpoëzie komt naïef over. Het is eigenlijk nooit een punt van discussie op college: het gedicht gaat helemaal niet over de lente. De dichter interesseert zich niet voor de lente, maar voor zichzelf - niet voor de bloemen, maar voor de ervaring van hun schoonheid, die een mens tot dichter kan maken.

Het is een gedicht over inspiratie. In de lente worden de levensgeesten van de natuur gewekt en dat inspireert de dichter, of beter gezegd: dat zou de dichter inspireren tot grootse poëzie, als hij ervan genieten kon. Maar opgesloten in zijn kantoortje kan hij er alleen maar over denken, en de poëzie die hij schrijft is navenant: ze maakt een vermoeide, bijna sloffende indruk - van de vereiste poëtische 'opvlucht' is geen sprake.

De tekst, voor het eerst gedrukt in De Deckers *Gedichten* van 1656, kan gelezen worden als een *captatio benevolentiae* voor het hele werk: verwacht er niet te veel van. Vrije tijd, het is bekend, gold in de zeventiende eeuw als een noodzakelijke voorwaarde voor een goed ontwikkeld dichterschap; van een dichter die daar niet over beschikte, kon dus niet anders verwacht worden dan goede bedoelingen.

Zo is het gedicht dan ook altijd gelezen: als min of meer gemeend vertoon van bescheidenheid - waarbij door Buitendijk tevens aandacht wordt gevraagd voor het 'superioriteitsgevoel' dat er net zo goed uit

spreekt: gegeven de juiste omstandigheden zou de dichter immers naar eigen overtuiging in staat zijn tot 'een werck dat eeuwen mag verduuren', tot poëzie die de werkelijkheid in al haar schoonheid volledig recht zou doen. Die dubbele boodschap past wel in het beeld dat Buitendijk schetst van Jeremias de Decker als iemand die misschien wel met zichzelf spotte, maar niet graag met zich liet spotten - een gevoelig en misschien wel niet geheel evenwichtig ontwikkeld ego, voorzichtig geformuleerd (wat voorzichtiger dan Buitendijk zelf doet). Er zit wat in. Het 'Lente-lied' is bescheiden, en onbescheiden tegelijk: 'Ik kom er niet aan toe, maar ik zou de onsterfelijke Klassieken naar de kroon steken.'

Maar het gedicht, onthullend als het misschien al is, heeft nog wel wat meer te bieden. Het moet de aandachtige lezer vroeg of laat toch opvallen dat er een wonderlijke discrepantie is tussen de manier waarop over de lente gesproken wordt, en wat de dichter zegt dat hij ervan afweet. *Nooit* komt hij buiten de stad, hij kijkt zelfs nauwelijks uit het raam. En toch weet hij precies wat er buiten gaande is. Zeker, dat de zon 'in de Stier staat' had hij uit een boek - zoiets is per definitie niet waarneembaar en het was bovendien anno 1656 ook allang niet meer waar, zoals Piet Verkuyl ons bij diverse gelegenheden heeft geleerd. En verder, dat de hemel 'zich open doet met schooner lucht', dat met andere woorden de zon doorbreekt, en dat de temperatuur tot aangename waarden stijgt en de bomen blaadjes krijgen: dat is allemaal eventueel vanaf een bureau nog wel waar te nemen. Maar de dichter weet ook wat er in 'veld en bosch' aan de hand is: de kleuren, de geluiden, de geuren zelfs bijna die het vee opsnuift na zoveel maanden mufte stal.

Ik zeg niet dat we het, om zo te zeggen, 'voor ons zien': dat kan iedereen voor zichzelf uitmaken. 'Welk eene sopperige voorstelling,' roept Kalff uit, maar zelf moet ik zeggen dat ik er wel even bij kan wegdromen - de natte weiden, in die tijd 's winters onafzienbare watervlakten, die langzaam opdroogden om plaats te maken voor een weelde van bloemen. Maar de vraag is niet of het gedicht een geslaagde evocatie van de lente geeft. Het gaat erom dat de dichter heel goed weet waarover hij spreekt: hij ziet niets, hoort niets, ruikt niets, maar in zijn geest is hij er.

En dus klopt het niet wat hij dan zegt:

Een geest genegen t'onderstaen
Een werck dat eeuwen mag verduuren,
Wil niet beknelt sijn tusschen muuren,
40 Wil breed en ruyschoots weyen gaen,

Zijn geest dóet immers niet anders dan 'breed en ruyschoots weyen'? Het gedicht laat niet anders zien. Het zou misschien nog wel mooier zijn geweest als de dichter het natuurschoon in werkelijkheid had mogen beleven, maar daar hebben wij niets mee te maken. Zijn geest is hoe dan ook niet 'bekneld tussen muren'. Het gedicht bewijst het tegendeel.

Een gedicht dat zijn eigen boodschap ontkent. En als de dichter iets van ons wil, dan is het dat wij dat zien. Een dichter zeurt niet, om een bekende zegswijze te variëren. Hij zit niet te wachten op het meewarige knikje 'dat het inderdaad allemaal niet veel soeps is'. En hij hoeft ook niet te horen dat hij zich 'blootgeeft', dat zijn bescheiden pose in werkelijkheid een niet gering gevoel van superioriteit maskeert. Bescheiden mensen weten dat meestal wel van zichzelf. Hij zoekt niet anders dan de erkenning dat dit op zijn minst toch wel een erg aardig vers is - waarmee de rest van het oeuvre toch alweer half gered is.

Het was (en is) natuurlijk geen onbekend procédé. De Decker zelf heeft het vaker toegepast. In onze bloemlezing *Het hart naar boven* hebben Els Stronks en ik zijn *Aendacht op de Kersdag des jaers 1659* opgenomen: de dichter vertelt daar hoe hij zich voornam te zingen van Michiel de Ruyter en diens wapenen, maar onderbroken werd door een engel (niemand minder - ik weet niet of Buitendijk het signaleerd heeft) die hem deed beseffen dat de kersttijd niet het moment was voor oorlogszuchtige poëzie. Daarom, besluit de dichter, schreef ik niets (r. 93-96):

Heb derhalven int en veder
Staendevoets geleyt ter neder,
En voor 's Lands welvarentheyd
Stil den Hemel danck geseyt.

Geen lof voor De Ruyter, geen kerstgedicht? Voorbeelden van deze aanpak bij andere dichters uit die tijd heb ik (naast dit 'Lente-lied') opgenomen in mijn bloemlezing in de Alfa-reeks: van Anna Roemers en (een

iets ander type) van Joan Six van Chandelier. Ook Huygens kon er wat van: ik denk aan de magistrale passage in *Oogentroost* over 'de dichters' die, verblind door rijm dwang, niet in staat zijn ook maar één gedachte fatsoenlijk af te wikkelen; en natuurlijk aan 'Aenden Leser' van *Hofwijck*. Elke dichter speelt op zijn eigen wijze met dezelfde paradox.

De Decker speelt het spel met de besten mee. En op die manier zegt hij iets wezenlijks over zichzelf: hoewel hij, door nood gedwongen, geen dichter kan zijn, is hij het toch. De natuur is sterker dan de leer. We zien hier volgens mij de contouren van een consistente poëtica. In zijn lofdicht op Jan Vos, de 'ongeleerde glazenier' die ook geen dichter kon zijn - in diens geval omdat hij geen Latijn en Grieks kende -, zegt hij hetzelfde:

[...] dat de Poësy geen' hebljckheyd, geen' slaef
Van plack en is noch roê, maer eer een' vrye gaef,
Die niet geleert en word, maer ingestort van boven.

'Een vrije gave, ingestort van boven.' Daar gaat het om. De eenvoudige 'kruienier en makelaar' (Ten Brink) mag dan geen tijd gehad hebben om uit wandelen te gaan, voor nadenken over poëzie moet hij alle gelegenheid hebben gehad, in dat kantoortje.

Literatuur

- Decker, Jeremias de, *Goede Vrydag ofte Het Lijden onses Heeren Jesu Christi*. Ed. W.J.C. Buitendijk. Zwolle 1958. Zie p. 30-31 van de inleiding over het 'Lente-lied' en het 'superioriteitsgevoel' dat eruit zou spreken; en verder het hele hoofdstuk over 'De mens en de dichter', p. 5-34. Hieraan ontleen ik tevens de citaten van Kalff en Ten Brink (resp. p. 9 en 8)
- Karsemeijer, J. *De dichter Jeremias de Decker*. Diss. Vrije Universiteit, Amsterdam 1934. De karakteristiek van het 'Lente-lied' op p. 198-199
- Strien, Ton van (ed.), *Hollantsche Parnas. Nederlandse gedichten uit de zeventiende eeuw*. Met inleiding en aantekeningen. Amsterdam 1997 (p. 142-150)
- Strien, Ton van, en Els Stronks (ed.), *Het hart naar boven. Religieuze poëzie uit de zeventiende eeuw*. Amsterdam 1999 (p. 176-178)
- Verkuyl, P.E.L., 'Sterren-konst en dichtkonst bij Huygens.' In: N.F. Streekstra en P.E.L. Verkuyl (red.), *Huygens in noorder licht. Lezingen van het Groningse Huygens-symposium*. Groningen 1987 (p. 69-98)